

HATÁROK NÉLKÜL

Dr. Gerencsér Balázs

Nyelvi jogok - törvények (I.) Az 1920. évi csehszlovák nyelvtörvény

1. Bevezetés

Jelen sorok írója doktori kutatásai során tapasztalta, hogy a nyelvi jogokat tartalmazó normaszövegeket csak igen fáradságos kutakodások árán lehet fellelni a könyvtárak mélyén. Így született az ötlet, hogy a *Magyar Kisebbség* folyóirat keretein belül kapjanak helyet egyes, 1920 és 2000 között született nyelvi rendelkezések és azok bemutatása.

Vizsgálatainkat Közép-Európára és azon belül a Magyarországot környező államokra korlátozzuk. A határon túli magyarság mindenkori törekvései között ugyanis szinte mindig az első helyen szerepelt a nyelvi jogok érvényesítése – akár például a hivatalos eljárásokat, helység- és utcanév-táblákat, akár a kétnyelvű bizonyítványokat tekintjük.

A következő elemzésekben nagy segítséget nyújtott a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán működő *Flachbarth Ernő Kutatóműhely*. A mintegy húsz határon túli magyar joghallgatóból álló kutatóműhely – amelyet a felvidéki származású jogászprofesszorról, a két világháború közötti időszak egy, a felvidékiek számára meghatározó alakjáról neveztünk el – célja, hogy régióink közjogának legfontosabb kisebbségi kérdéseit vizsgálja.

A normaszövegek azonban az érdemnek csak az egyik oldalát mutatják. A másik oldal a gyakorlat: a jogok tényleges megvalósulása. Ez utóbbi részletes bemutatására e keretek között nem vállalkozhatunk, hiszen az jogszabályonként egy önálló nagy ívű kutatás kereteit merítené ki.

Első bemutatásra kerülő jogszabály Csehszlovákia 1920-as nyelvtörvénye, amely történetileg az első a világháborút követő időszak nyelvi rendelkezései között.

2. Az 1920. évi csehszlovák nyelvtörvény és a „nyelvrendelet”

Az első világháború után megszülető új államalakulat, Csehszlovákia (a többi ez időben született állammal együtt) szintén vegyes etnikumú állam lett, a nemzetközi jogközösség a kérdéses területen élő kisebbségeknek jo-

gi garanciát tervezett adni. Ez össze is vágott Masaryk elnök elképzeléseivel, aki az emberi (akkori terminológiával: polgári) jogok széleskörű megadását képzelte el az új országban. E folyamat állomása volt a sokat idézett Saint-Germain-en-Laye-ban, 1919. szeptember 10-én aláírt szerződés,¹ amely a csehszlovákiai kisebbségek jogairól tartalmazott rendelkezéseket.²

Az egyezmény a rövid preambulumot követően három fejezetből áll. Az első fejezet (1–9. cikk) a Csehszlovákia számára kötelezően előírt rendelkezéseket tartalmazza. E cikkeket Csehszlovákia „alaptörvényekül ismeri el”. A 2. cikkely generálklauzuláját követően: „Csehszlovákia kötelezi magát, hogy minden lakosának születési, nemzetiségi, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja”, a 3–6. cikkek az állampolgársággal foglalkoznak. A 7., antidiszkriminációs cikkely külön kitér a nyelvi jogegyenlőségre „a törvény előtti (...) polgári és politikai jogok” tekintetében. E szakasz az alábbiak szerint tartalmaz nyelvi rendelkezéseket: magán és üzleti forgalomban szabad nyelvhasználatot tesz kötelezővé, illetve a bíróság előtti szó- és írásbeli anyanyelvű nyelvhasználatot eljárásai könnyítéssel teszi lehetővé. A hivatalos nyelvvel kapcsolatos intézkedések jogát azonban a csehszlovák kormány kezébe utalja (3. bekezdés). A 8. szakasz a kisebbségek kollektív jogait rögzíti a szociális intézményalapításban, iskola és nevelőintézet létesítésben és anyanyelvük szabad használatában. (Ez utóbbi rendelkezés a fentiek fényében természetesen csak a magánviszonyokra érthető.) A 9. szakasz – tovább szűkítve a gondolatmenetet – az anyanyelvi oktatás kérdését rendezi. Itt jelenik meg újra az a feltétel (egy területen „jelentékeny arányban” élő kisebbségek), amely az alább tárgyalandó nyelvtörvény százalékos cenzusát megalapozta. (E kitévelt és az egyezmény szövegének jelentős részét találjuk még a trianoni békediktáum III. rész VI. címe alatt: a kor nemzetközi szerződéseinek és nemzetiségi politikájának egy jellemző fordulataként. Ezért találunk gyakorlatilag egyforma rendelkezéseket a Csehszlovákiával, a Szerb-Horvát-Szlovén Királysággal és Romániával kötött szerződésekben is.)

A II. fejezet (10–14. cikk) Kárpátaljáról és annak autonóm berendezkedéséről szól. A 14. cikk védelmet biztosít az egyezményben foglalt jogok felett: a végrehajtásban felmerült problémák miatt a Nemzetek Szövetségéhez lehet fordulni. A III. fejezet a zárórendelkezéseket tartalmazta.

Csehszlovákia 1920. szeptember 20-án hozta meg alkotmányát.³ Bár az alaptörvény a 128–134. szakaszaiban külön foglalkozik a kisebbségekkel, mégis az üres általánosságoknál marad⁴, és a részletes szabályozást elegánsan leutalja törvényi szintre.

A szerződés és az alkotmány szellemében született meg 1920-ban a *csehszlovák állam nyelvtörvénye* is.⁵ A törvény hatálya egyrészt az eljárásjogok

ra, másrészt az állami bankjegyekre, harmadrészt a fegyveres szervek szolgálati nyelvére terjedt ki (1. §). A törvény mindenféle eljárásban és minden hatóság előtt a területi 20%-os cenzust alkalmazta (2. §). Ennek értelmében, ahol a lakosság lélekszáma e küszöb felett van, a fél anyanyelvén indíthatja az ügyet, és azt kötelesek is a kérvény nyelvén (is) intézni. Ezzel tehát kétnyelvűséget hozott létre a jogalkotó, amely (ellentétben például napjaink Finnorszázával) cenzushoz köti az államnyelvtől eltérő nyelv használatának lehetőségét. Hivatkozva a Saint-Germain-i szerződés IX. cikkére, az 5. § lehetővé teszi az anyanyelvű oktatást a kisebbségi iskolákban.

A törvény részletes rendelkezéseit a 17/1926. kormányrendelet, az ún. *nyelvrendelet* tartalmazza.⁶ E rendeletben megtalálhatjuk az eljárásjogok részletesen kibontott nyelvi szabályozását a bíróság és más hatóságok előtti ügymenettől, tárgyalástól a telekkönyvi ügyvitelig. A négy részre, húsz fejezetre és 100 szakaszra tagozódó rendelet az alábbiak szerint tartalmazza a nyelvi jogokat és köteleességeket.

Az első rész az állami hatóságok előtti nyelvhasználatot veszi sorra. Fejezetenként a következőképpen:

1. hivatalos ügyek intézése, eljárások alatti nyelvhasználat (1–13. cikk),
2. nyelvi kisebbségek (14–17. cikk),
3. kivételes rendelkezések (18–41. cikk),
4. illetékesség és delegatio (42. cikk),
5. vámhivatalok előtti nyelvhasználat (43. cikk),
6. kisebbségi közművelődési intézmények (44. cikk),
7. csendőrségre vonatkozó különös rendelkezések (45–48. cikk),
8. állam, mint ügyféllel szemben megtartandó tárgyalások nyelve (49. cikk),
9. hivatalos bélyegzők (50. cikk),
10. írásbeliség külfölddel (51. cikk),
11. egyes különös eljárások (magasabb fokú eljárás, pályázatok, közigazgatási dokumentumok stb.) (52–59. cikk),
12. állami alkalmazottak nyelvi képezése (60–68. cikk),
13. vizsgák nyelve (pl. szakvizsga) (69. cikk).

A második rész (14–15. fejezet) a decentralizált közigazgatási szervek nyelvhasználatát szabályozza, vagyis a helyi önkormányzatok (70–90. cikk) nyelvhasználatát a hatósági ügyintézésről a képviselő-testület üléséig, illetve a köztisztviselők, úgy mint kamarák, társulások, egyes bizottságok stb. (91–94. cikk) nyelvhasználatát.

A harmadik részben a nyelvi ügyekben való eljárásra vonatkozó rendelkezéseket találjuk, ezek között a felek védelmét (95. cikk) és a felügyeleti, intézkedési szabályokat (96–98. cikk).

A negyedik, befejező rész a zárórendelkezéseket tartalmazza, úgymint: az államnyelv kötelező használata egyes esetekben (99. cikk) és Kárpátalja nyelvi jogai (100. cikk). Ez utóbbihoz ehelyütt teszem hozzá, hogy bár mind a nyelvtörvény, mind a rendelet az autonómia jegyében a Szojm (ruszin parlament) kezébe tette a nyelvi rendelkezések lehetőségét, a parlament összehívására az első bécsi döntésig nem került sor, így a *lex specialisnak* minősülő államnyelv használata maradt meg főszabályként Kárpátalja területén. Mindezekről azonban később kerül szó.

Az 1928/229. számú dekrétum azzal egészítette ki a fentieket, hogyha a közigazgatásban a járás állampolgárai közül több mint 50% nemzetiségi, akkor az állam nyelvén írt különböző hivatalos iratokat az illető kisebbség nyelvére is le kell fordítani. Amennyiben az adott járásban a nemzetiségi lakosság száma eléri a 75%-ot, a hivatalos iratokat nem kell az államnyelven kiadni, kivéve, ha azt valaki külön kéri.

A Saint-Germain-en-Laye-i szerződés betartását a Népszövetség ellenőrizte. A Népszövetség kisebbségvédelmi mechanizmusa komoly úrtöltött be a két világháború között, hiszen ehhez a fórumhoz fordulhattak a kisebbségek panaszaikkal, és a szervezet érdemben foglalkozott beadványokkal (mára átalakultak a kisebbségvédelmi fórumok, de ilyen azóta sincs!). Mindazonáltal a rendszer hatékonysága több kérdőjelet vetett fel – már a harmincas években is.

Ez időben több beadvány érkezett a Népszövetséghez a szlovenszkói magyar kisebbség részéről. Legnagyobb részük a nyelvi határok átalakítása miatt keletkezett.⁷ Az 1930-as években a közigazgatási átszervezések és a választási földrajz átalakítása okozott hátrányt a felvidéki magyarságnak. Ilyen átszervezés volt például 1922-ben, amikor a törvényhatósági és rendezett tanácsú városokat nagyközséggé degradálták. Harmincöt szlovenszkói és ruszinszkói város süllyedt le így nagyközségi szintre, ezáltal egyfelől Pozsony és Kassa, másfelől Munkács és Ungvár maradt rendezett tanácsú város. Az érintett városok zömmel magyar lakta települések voltak, így lényegében gyengítette az intézkedés a magyarságot. A járási határokat úgy alakították, hogy a nyelvi arányok lehetőleg ne ériék el a nyelvtörvény küszöbét.⁸

A nyelvtörvény hatását és működésének vizsgált 15 évét mutatja be Flachbarth Ernő, a kiváló jogász, későbbi professzor egy 1935-ben készült munkája.⁹ A szerző a nyelvtörvény bemutatását követően egy-egy kiemelt problémára hívja fel az olvasó figyelmét. Ilyen a szlovák (tót) nyelv helyzete, amely nincsen többségi nyelvként meghatározva, de nem is kisebbségi – már ahogyan az a nyelvtörvény végrehajtásából kiderül; illetve ilyen probléma, hogy a törvény kihasználja a Saint-Germain-i szerződés joghézagait a népszámlálásokra és a nyelvhasználat lokalizálhatóságára nézve.

Flachbarth részletesen vizsgálja, hogy milyen demográfiai változásokon ment keresztül a bírósági eljárás és a közigazgatási eljárás. A vizsgált adatokat az 1910-es, 1921-es és 1930-as népszámlálásból merítette. Annak a bemutatására törekszik, hogy a csehszlovák közigazgatás átalakításának tudatos célja a három jelentős kisebbség: a magyarok, a németek és a ruszinok számának csökkentése legalább a nyelvtörvény által meghatározott 20%-os küszöb alá. Ennek kiválóan meg is felelt a két világháború közötti csehszlovák állam. A *bírósági eljárásokban* ugyanis az összes 77-ből 1910-ben 27-ben érte el a magyar nyelv a küszöböt, míg 1921-ben csak 23-ban, amely szám megmaradt 1930-ban is. Mindez az 1921. december 19-i 456. sz. kormányrendeletnek köszönhető, amely a járásbírói körleteket megváltoztatta, így mintegy 70 000 magyart fosztott meg nyelvhasználati jogától.¹⁰ Érdekesség, hogy míg 1921-ben 12 járásban volt 66%-os magyar többség, addig ez tíz év alatt 10-re csökkent. Ennek okaként a szerző az 1926. évi bírósági reformot jelölte meg, amelyet az 55/1926. számú rendelettel hajtott végre az állam. E rendelettel változtattak (újfent) a bírósági illetékességek határán. A *közigazgatási eljárások* száma a következőképpen alakult: az összes 70-hez viszonyítva, 1910-ben 28-ban érte el a küszöböt és 16 járásban volt abszolút többségben a magyarság. 1921-ben és 1930-ban 20–20, illetve 13–13 volt ugyanez a szám. Beszédes számokat mutat a *rendezett tanácsú városok* magyar ajkú lakosságának népesség-változása. 38 vizsgált városból 1910-ben abszolút többséggel 10 város rendelkezett.¹¹ Ebből a népszámlálások nyomán 1921-ben és 1930-ban is 4–4 elvesztette előjogait. 1935-re csak Komáromban és Rozsnyóban ismerték el a magyarság abszolút többségét, így csak e városokban volt a feltétel nélküli a magyar nyelv használata az ügykezelésben.

Látható tehát, hogy a jogszabályok írott céljai ellenére gyakorlatilag közigazgatási átszervezéssel hátrányos helyzetbe hozták mind a magyar, mind a német és ruszin kisebbséget. Ahogy Flachbarth írja: „[k]ét népszámlálással és a bírósági beosztás módosításával sikerült a magyarságot a Felvidék 10 bírósági eljárásában megfosztani nyelvi jogaitól az állami közigazgatásban és igazságszolgáltatásban”¹². Mint összegzi, három nagy hibája van a nyelvtörvénynek: 1) a kisebbségek nyelvi jogait a népszámlálástól teszi függővé (noha a népszámlálás nem jogokat konstituáló, hanem tényeket rögzítő jellegű), így 2) a kisebbségeknek a legnagyobb erőt arra kell kifejteniük, hogy tagjaikat megtartsák. Végül 3) a kisebbségi nyelv jogait a rendszer automatikusan egy bizonyos százalék elérésétől teszi függővé. Ez óhatatlanul olyan igazságtalanságokra is vezethet, hogy míg egy 100 lakosú falunak 20 magyarja bír nyelvi jogokkal, addig Pozsony 1930. évi adat szerinti 22 942 magyarja semmilyen nyelvi joggal nem bír.

Az Egyesült Magyar Párt 1936-ban *Memorandumot* bocsátott ki „a kisebbségek nyelvjogi és kulturális követelése ügyében”.¹³ A szöveg 14 cím-

ben foglalja össze a nyelvtörvényről és az 1926. február 3-án kiadott végrehajtási rendeletről való tapasztalatokat. A törvény és megszületése körülményeinek rövid bemutatása után a végrehajtás hiányosságait említi: „(...) lépten-nyomon arról kell meggyőződnünk, hogy e törvényt és rendeletet a csehszlovák kormány közegei nem hajtják végre”. Ezek után a közelet egyes nyelvhasználatot érintő területén veszi végig a tapasztalatokat, de fontos megemlíteni, hogy minden esetben megoldási javaslatokat, célokat is megfogalmaz a memorandum. Közéletből a következőket emeli ki: a bíróságok nem hajlandók az előírt kisebbségi nyelvet használni (mert javasrást nem is bírják). Polgári, büntető ügyek egyaránt – a beadvány nyelvétől függetlenül – csak államnyelven folynak le, még a telekkönyvi bejegyzéseket is szlovákul végzik. A bírósági járástok (illetékességi) beosztásának megváltoztatása a nyelvi összetételre volt hatással, így legtöbb helyen az előírt 20% alá csökkent a magyar lakosság aránya. A memorandum éppen ezért javasolja a 10%-os küszöb bevezetését. A bíróságra írtak fokozottan vonatkoznak a közigazgatásra. A szöveg javasolja továbbá, hogy a sokszor igen késedelmesen kiadott magyar nyelvű közlöny (jogszabálytár) a szlovákkal egy időben jelenjen meg. A továbbiakban megfogalmazza a problémákat és tennivalókat a parlamenti, postai és vasúti nyelvhasználat terén; magyar járástokban magyar nemzetiségű járási főnököket követel, valamint megfogalmazza az iskolaügy követeléseit. E dokumentumból kiválóan láthatjuk, hogy a nyelvtörvény működésének vizsgált tizenhat évében a kisebbségi sorban élő magyaroknak milyen alapvető problémái merültek fel.

A két világháború közötti magyarság lélekszámának alakulását az 1921-es és az 1930-as népszámlálásból tudjuk nyomon követni.¹⁴ 1921-ben kicsivel több, mint 13,6 millióan lakták Csehszlovákiát. Ebből 744 621 volt magyar. A fentiekből Szlovákiának volt közel 3 millió lakosa, amiből közel 635 000 volt magyar; Kárpátalján 598 000-ból 104 000 magyar. Csehországban ekkor 6104 fő vallotta magát magyarnak. 1930-ban Szlovákiában 577 000, Kárpátalján 109 000 magyar élt. A magyarság összlétszáma tehát ez évtizedben kb. 7%-kal csökkent. Az utóbbi népszámlálás eredményeként a magyarság lélekszáma Pozsonyban és Kassán a nyelvtörvényi szint alá esett, így a magyar nyelvet nem lehetett attól kezdődően a közintézményekben használni, és a magyar nyelvű feliratokat is levették.

3. Nyelvi jogok érvényesülése Kárpátalján

A csehszlovák nyelvtörvényre és 1926. évi végrehajtási rendeletére érzékenyen reagáltak a kárpátaljai pártok, mert a ruszin nyelvet kisebbségi nyelvként tartotta számon a jogszabály, noha Kárpátalja politikai többsége államnyelvként szerette volna. Ez egy tiltakozási hullámot indított el, amely a kormányzat elképzeléseivel ellentétben autonómiát tűzött ki cél-

ként. Ekkor már a magyar pártok is csatlakoztak a ruszin pártok autonomista törekvéseihez. A csehszlovák vezetéstől azonban ismételen csak kérésük elodázását kapták 1926-ban, amikor a 3 zsupa összevonásáról szóló rendelet megszületett. A központ Munkács lett. Mivel Ungvár is magának vindikálta a központi rangot, megindult a két város közötti versengés.

A nyelvtörvény a nyelvhasználat minden irányú szabályozását a Szojm kezébe adta, azonban a ruszin parlament összehívása híján Prága gyakorolta a szabályozási jogkört.¹⁵ Emellett az állam az orosz (kisorosz), mint kisebbségi nyelv javára két kedvezményt adott:¹⁶ 1) e nyelven született beadványokat a bíróságok és közigazgatási hatóságok akkor is kötelesek elfogadni, ha a járásban nincs 20%-ot elérő ilyen kisebbség (az elintézés nyelve természetesen „csehszlovák”); illetve 2) az önkormányzati hatóságok az ilyen nyelvű beadványokat kötelesek elfogadni és e nyelven elintézni, és az üléseken e nyelv mindenkor használható.¹⁷ Érdekesség, hogy a rutének 1930-as népszámlálás szerint is Kárpátalján csak a beregszászi járásban nem érik el a 20%-os küszöböt, így gyakorlati haszna az idézett kedvezménynek csak itt volt.

A magyar nyelv használata Ruszinszkóban a következőképpen alakult: a 12 bírósági járásból az 1910-es népszámlálás szerint 4-ben érte el a nyelvtörvény szerinti 20%-os küszöböt, amelyből 1921-es összeírás alapján egyben, az ilosvai járásban szűnt meg a nyelvhasználati jog. Az 1930-as népszámlálás – az 1926-os bírósági reform és a közigazgatási átszervezések hatására – még az addig abszolút magyar többséggel rendelkező munkácsi járásban is a törvényes 20% alá szorította a magyarság számát,¹⁸ így 1935-re nem volt lehetőség a magyar nyelv használatára sem a bíróságok, sem a közigazgatási hatóságok előtt. A *rendezett tanácsú városok* közül az ungvári magyarság az 1930-as népszámlálási adatok szerint veszítette el nyelvhasználati jogait (17,78%), míg Munkácson az 1910. évi 73,44%-os magyarság 1930-ra 22,54%-ra apadt le, de nyelvhasználati jogát megőrizte. A nyelvi jogok sok tekintetben nehezebben voltak igénybe vehetők Ruszinszkóban, mint Szlovenszkóban. Látható is, hogy e régió teljesen más (népeségi, szociológiai) adottságokkal bír, mint Csehszlovákia többi része – de ezt a központi döntéshozatal nem vette figyelembe.

122. sz. törvény,

mely által a nyelvhasználati jog alapelvei a csehszlovák köztársaságban az alkotmányokirat 129. §-a értelmében megállapítatnak.

(Kelt 1920. febr. 29-én. – Kihirdettetett 1920. márc. 6-án)

1. §

A köztársaság állami, hivatalos nyelve a cseh-szlovák.

(A szövetkezett és társult főhatalmak és Cseh-Szlovákia között kötött 1919. szept. 10-én Saint-Germain-en-Laye-ben aláírt szerződés VII. cikke.)

Tehát különösen ez az a nyelv,

1. amelyen a 2. és 5. §-okban megállapítottak fenntartásával és a 6. §-ban Kárpátoroszország számára megállapítandók kivételével a köztársaság minden bírósága, hatósága, intézete, vállalata és szerve hivataloskodik, annak hirdetményei és külső elnevezései szövegeztetnek;

2. amelyen az állam- és bankjegyek főszövege szól;

3. melyet a véderő a parancsnoklásnál és szolgálati nyelvként használ; az ezen nyelvet nem ismerő legénységgel való érintkezésben annak anyanyelve is használható.

Az államhivatalnokok és állami alkalmazottak, valamint állami intézetek és állami vállalatok hivatalnokai és foglalkoztatottainak a cseh-szlovák nyelv ismerete kötelezettségéről szóló bővebb előírások rendeletileg adatnak majd ki.

2. §

A nemzeti és nyelvi kisebbségekre nézve (a St.-Germain-i szerződés I. fejezete) a következő határozatok érvényesülnek:

A köztársaság bíróságai, hatóságai és szervei, melyek hatásköre oly bírósági eljárásra terjed, melyben a legutolsó népszámlálás szerint legalább 20 százaléknyi más, mint cseh-szlovák nyelvű állampolgár lakik, minden ügyben, melynek elintézése annak alapján tartozik rájuk, hogy hatáskörük ezen eljárásra kiterjed, kötelesek ezen kisebbségi nyelvű lakosoktól azok nyelvén való beadványokat elfogadni, és ezen beadványok elintézését nemcsak cseh-szlovák, hanem a beadvány nyelvén is kiszolgáltatni. Amennyiben egy község területén több eljárásbíróság létezik, az egész község egyetlen bírói eljárásnak tekintetik.

Rendeletileg állapítatik meg, hogy az elintézéseknél csupán a fél nyelvén való kiszolgáltatására mennyiben és mely bíróságoknál és hatóságoknál lehet szorítkozni, melyek hatályossága egyetlen eljárásra korlátozott, és pedig oly nemzeti kisebbséggel bíró eljárásra, mint a hivatali fokozat szerint nekik közvetlenül fölérendelt bíróságoké és hatóságoké is.

Ugyanily feltételek alatt köteles a közvádoló más nyelvű terhelt elleni vádat ezen nyelven is, adott esetben csak ezen nyelven emelni.

A végrehajtó hatalom megállapítja majd, hogy ily esetekben mily nyelven folyik majd a tárgyalás.

Ha a fél beadványa azt nem előzi meg, a 2. bek. szerinti egyéb feltételek fennforgása esetén az elintézés ugyanezen elvek szerint kiszolgáltatandó a fél nyelvén is, adott esetben csak az ő nyelvén, amennyiben az ismert, egyébként az illető kérelmére.

A 2. bek. szerinti nemzeti kisebbséggel bíró járásokban az állami bíróságok, hatóságok és szervek hirdetményei és külső elnevezései a nemzeti kisebbség nyelvén is szövegezendők.

3. §

Az önkormányzati hatóságok, képviselőtestületek és az összes köztestületek az államban kötelesek a cseh-szlovák nyelvű szóbeli és írásbeli beadványokat elfogadni és elintézni.

Gyűléseiken és tanácskozásaikon mindenkor lehetséges ezen nyelvet használni; az ezen nyelvű javaslatok és indítványok tárgyalás alá vonandók.

Az önkormányzati hatóságok nyilvános hirdetményeinek és külső elnevezéseinek nyelvét az állami végrehajtó hatalom állapítja meg.

A 2. § feltételei alatt kötelessége az önkormányzati hatóságoknak, képviselőtestületeknek és köztestületeknek más, mint cseh-szlovák nyelvű beadványokat elfogadni és elintézni, valamint a gyűléseken és tanácskozásokon más nyelvet is megengedni.

4. §

Az állami, hivatalos nyelvet használva a hatóságok a köztársaság azon területén, mely 1918. október 28. előtt a birodalmi tanácsban képviselt királyságokhoz és országokhoz vagy a porosz királysághoz tartozott, rendszerint csehül hivataloskodnak, Szlovákországban rendszerint szlovákul.

Valamely cseh beadványnak szlovák hivatalos elintézése vagy valamely szlovák beadványnak cseh hivatalos elintézése a beadvány nyelvén történt elintézésnek tekintendő.

5. §

A nemzeti kisebbségek számára létesített összes iskolákban a tanítás a saját nyelvükön folyik, éppígy a számukra létesített kultúrintézmények ezen nyelven igazgattatnak. (A St.-Germain-i szerződés IX. cikke.)

6. §

A Kárpátoroszország számára megalakítandó tartománygyűlésnek fenn tartatik, hogy a nyelvkérdést ezen területen a cseh-szlovák állam egységes-

ségével összeegyeztethető módon szabályozza. (A St.-Germain-i szerződés X. cikke.)

Amíg ezen szabályozás nem történt meg, ezen törvény alkalmazandó, azonban azon terület különleges nyelvi viszonyaira való tekintettel.

7. §

Nyelvhasználat felett az állam bíróságainál, hatóságainál, intézeteinél, vállalatainál és szerveinél, valamint önkormányzati hatóságoknál és köztisztviselőkénél keletkező vitákat az illetékes állami felügyeleti szervek mint az államkormányzat ügyeit intézik el, elkülönítve azon ügytől, amelyben keletkeztek.

8. §

Ezen törvényt részleteiben az állami végrehajtó hatalom rendeletileg hajtja majd végre, mely ezen törvény szellemében a nyelvhasználatot az önkormányzati hatóságok, képviselőtestületek és köztisztviselők számára (3. §), valamint azon hatóságok és nyilvános szervek számára szabályozni fogja, melyek hatásköre kisebb körletre terjed, mint egy bírósági eljárás, vagy amelyek külön körlettel nem bírnak.

Ezen rendeletnek afelől is kell tartalmazni előírásokat, hogy milyen intézkedés teendő az oly felekkel való hivatalos érintkezés megkönnyítése céljából, kik nem tudják azt a nyelvet, amelyen az illető bíróságnál, hivatalnál vagy szervnél ezen törvény értelmében hivataloskodnak, valamint a feleknek oly joghátrányoktól való megóvása céljából, melyek számukra a nyelv nemtudása folytán előállhatnak.

Rendeletileg engedélyezhetők ezen törvény hatályossága napjától első öt év tartalmára a zavartalan kormányzás érdekében szükséges kivételek ennek rendelkezései alól.

Végül a rendeletnek a törvény eredményes végrehajtása biztosítására szolgáló szabályokat is tartalmaznia kell.

9. §

Ezen törvény a kihirdetés napján nyer hatályosságot. Általa az 1918. október 28. előtt érvényes összes nyelvhasználati rendelkezések megszűnnek.

Ezen törvény végrehajtásával az összes miniszter megbízatik.

Jegyzetek

¹ „A Csehszlovákia függetlenségéről és a kisebbségek védelméről“ szóló szerződés. Normaszöveget lásd: Halmosy Dénes (ed.): *Nemzetközi szerződések 1918–1945*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Gondolat, Budapest, 1983. 89–93.; Kemenczky Kálmán: *A Slovenskón és Podkarpatská Rusban hatályos magyar és csehszlovák jog rendszerbe foglalása – igazságügyi, közigazgatási és pénzügyi (bankügyi) hármass mutató*. Kassa, 1924.; illetve lásd még Colliard: *Droit international et histoire diplomatique*. I. Paris, 1950. 395–399. 1920. július 16-án lépett hatályba.

² A Együttélés Memorandumából megtudhatjuk, hogy Csehszlovákia a vállalt kötelezettségeit mennyire nem teljesítette, a kormányzat a szerződést többszörösen megszegte. Legtöbb hátrányos megkülönböztetés az alábbi területeken folyt: iskolaügy és nyelvhasználat. Ez utóbbin belül főleg az állami hivatalokban volt lehetetlen a magyar nyelv használata. (*Az elnyomott kisebbségekből legyen társnemzet – Együttélés Politikai Mozgalom Politikai Memorandum*. EPM., 1992. 4..)

³ Kovács István – Szabó Imre: *Az emberi jogok dokumentumokban*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1976. Különösen: 221–222.

⁴ Pl. 128. \S (3) bekezdés az általános nyelvhasználati jogról elsősorban magán- és kereskedelmi viszonyokban.

⁵ 1920-ban elfogadott 122. számú törvény. Végrehajtására 1926-ban adtak ki rendeletet – lásd tovább. Normaszöveg forrása: *Csehszlovákia törvényei és rendeletei, 1920. év*, 512–515. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.

⁶ Kihirdetve 1926. február 3-án. Normaszöveg forrása: *Csehszlovákia törvényei és rendeletei, 1926. év*, 16–52. A jogszabály szövegének közzétételétől e helyen annak terjedelme miatt tekintünk el.

⁷ Vö: Buza László: *A kisebbségek jogi helyzete a békeszerződések és más nemzetközi egyezmények értelmében*. MTA, Budapest, 1930. 249–347.

⁸ Nem ismeretlen Szlovákiában a közigazgatás nyelvi /nemzetiségi szempontokat követő átszervezése. Napjaink példája a kilencvenes évek közepén a mečiar reform.

⁹ Flachbarth Ernő: *A csehszlovákiai népszámlálások és a felvidéki kisebbségek nyelvi jogai*. Felvidéki Tudományos Társaság kiadványai, 1. sor, 1. szám, Pécsi Egyetemi Könyvtár, 1935. Teleki László Alapítvány Könyvtára, Budapest.

¹⁰ Flachbarth, *i. m.* 17.

¹¹ Nyitra, Zólyom, Nagyrőce, Jolsva, Érsekújvár, Léva, Rimaszombat, Losonc, Komárom, Rozsnyó.

¹² Flachbarth, *i. m.* 38.

¹³ A memorandumot Esterházy János ugyan a párt nevében írta meg, de szerzőjéről a korabeli sajtó „Esterházy-memorandumként” említi sokhelyütt. Prágai Magyar Hírlap, 1936 szeptember 3., illetve Esterházy János: *A kisebbségi kérdés*. Ister, Budapest, 2000. 60–70.

¹⁴ Flachbarth, *i. m.*, illetve lásd még: Vigh Károly: *A szlovákiai magyarság sorsa*. Bereményi, Budapest, é. n. 46.

¹⁵ Hivatkozva a nyelvtörvény 3. §-ára, amely szerint a ruszin parlament szabályozásának megalkotásáig e törvény alkalmazandó. Így rendelkezett még a csehszlovák államjog szerves forrásának igazán nem tekinthető, 1919. november 16-án, 26 536. szám alatt kelt minisztertanácsi határozat, amely „generális statútum” III. fejezet 1. pontja tette meg a „népnyelvet” Ruszinszko hivatalos nyelvévé.

¹⁶ Flachbarth, *i. m.* 32.

¹⁷ Normaszöveget lásd a már hivatkozott 1926. évi végrehajtási rendeletben.

¹⁸ Flachbarth, *i. m.* 34.